

ΔΙΑΛΕΞΗ 2

Θεωρίες Περιφερειακής Ανάπτυξης

ΜΑΘΗΜΑ

*Βιώσιμη Οικονομική και Περιφερειακή Ανάπτυξη – Αστική
Ανασυγκρότηση στην Ε.Ε.*

Δρ. Άγγελος Παπαβασιλείου

Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο | Τμήμα Οικονομίας & Βιώσιμης Ανάπτυξης | Εαρινό Εξάμηνο 2025-26

Δομή Διάλεξης

A

Κλασικές Θεωρίες Χωροθέτησης

von Thünen, Weber, Christaller, Lösch

B

Πόλοι Ανάπτυξης & Σωρευτική Αιτιότητα

Perroux, Myrdal, Hirschman

Γ

Νέα Οικονομική Γεωγραφία

Krugman – core-periphery model

Δ

Σύγχρονες Έννοιες

Agglomeration, path dependence, ανθεκτικότητα

E

Αίτια Περιφερειακών Ανισοτήτων

Σύνθεση και ελληνική εφαρμογή

Γιατί μελετάμε τις θεωρίες;

Θεωρίες Περιφερειακής Ανάπτυξης

1

Εξηγούν γιατί ορισμένες περιοχές αναπτύσσονται ταχύτερα από άλλες

2

Παρέχουν το αναλυτικό πλαίσιο για σχεδιασμό αποτελεσματικών πολιτικών παρέμβασης

3

Η κατανόηση των μηχανισμών χωρικής ανισότητας είναι προϋπόθεση για βιώσιμη ανάπτυξη

4

Κάθε θεωρία αντικατοπτρίζει τις οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες της εποχής της

5

Η εξέλιξή τους ακολουθεί την πορεία: στατικά μοντέλα → δυναμικές αναλύσεις → place-based πολιτικές

Johann H. von Thünen (1826)

Η Θεωρία Αγροτικής Χωροθέτησης αποτελεί την πρώτη συστηματική ανάλυση της σχέσης χώρου και οικονομίας. Ο von Thünen μελέτησε πώς η γεωγραφική απόσταση από την αγορά καθορίζει τη χρήση γης και την κατανομή αγροτικών δραστηριοτήτων.

Βιβλιογραφία: von Thünen, J. H. (1826). Der isolierte Staat in Beziehung auf Landwirtschaft und Nationalökonomie [English ed.: The Isolated State, C. M. Wartenberg, Trans., P. Hall, Ed., 1966]. Pergamon Press.

- ▶ Η απόσταση από το αστικό κέντρο (αγορά) καθορίζει τη χρήση γης
- ▶ Ομόκεντροι δακτύλιοι χρήσεων γης – πιο εντατικές καλλιέργειες πλησιέστερα στην αγορά
- ▶ Εισαγωγή του μεταφορικού κόστους ως καθοριστικού παράγοντα χωροθέτησης
- ▶ Θεμελιώδης συμβολή: ο χώρος δεν είναι ουδέτερος – επηρεάζει τις οικονομικές αποφάσεις

Alfred Weber (1909)

Η Θεωρία Βιομηχανικής Χωροθέτησης εξετάζει πού πρέπει να εγκατασταθεί μια βιομηχανική μονάδα ώστε να ελαχιστοποιηθεί το συνολικό κόστος. Ο Weber ανέδειξε τη σημασία τριών βασικών παραγόντων που καθορίζουν την επιλογή τοποθεσίας.

Βιβλιογραφία: Weber, A. (1909/1929). Theory of the location of industries (C. J. Friedrich, Trans.). University of Chicago Press.

- ▶ Τρεις βασικοί παράγοντες: μεταφορικό κόστος, εργατικό κόστος, δυνάμεις συγκέντρωσης
- ▶ Η βέλτιστη θέση ελαχιστοποιεί το συνολικό κόστος μεταφοράς πρώτων υλών και προϊόντων
- ▶ Πρώιμη αναγνώριση πλεονεκτημάτων χωρικής συγκέντρωσης (agglomeration)
- ▶ Περιορισμοί: στατικό μοντέλο, υποθέσεις ομοιογενούς χώρου και τέλει ανταγωνισμού

Walter Christaller (1933)

Η Θεωρία Κεντρικών Τόπων εξηγεί τη χωρική κατανομή και ιεραρχία των οικισμών με βάση τις υπηρεσίες που προσφέρουν. Ο Christaller ανέπτυξε ένα γεωμετρικό μοντέλο που αποτυπώνει πώς οργανώνονται χωρικά τα αστικά κέντρα διαφορετικού μεγέθους.

Βιβλιογραφία: Christaller, W. (1933/1966). Central places in Southern Germany (C. W. Baskin, Trans.). Prentice Hall.

- ▶ Κάθε οικισμός προσφέρει κεντρικές λειτουργίες σε μια περιοχή εξυπηρέτησης (hinterland)
- ▶ Ιεραρχική δομή: μεγαλύτεροι οικισμοί = περισσότερες και σπανιότερες υπηρεσίες
- ▶ Εξαγωνική γεωμετρία αγοράς – πλήρης κάλυψη χώρου χωρίς κενά ή αλληλεπικαλύψεις
- ▶ Βασική αξία για χωροταξικό σχεδιασμό: κατανόηση του ρόλου κάθε αστικού κέντρου στο δίκτυο

August Lösch (1940)

Η Θεωρία Οικονομικού Χώρου αποτελεί γενίκευση και εμπλουτισμό του μοντέλου Christaller, με ενσωμάτωση μεταβλητών ζήτησης. Ο Lösch πρόσθεσε ρεαλισμό αναγνωρίζοντας ότι ο χώρος δεν είναι ομοιογενής και ότι η σύνθεση της αγοράς επηρεάζει τη χωρική δομή.

Βιβλιογραφία: Lösch, A. (1940/1954). The economics of location (W. H. Woglom, Trans.). Yale University Press.

- ▶ Εισαγωγή μεταβλητών ζήτησης – μέγεθος και σύνθεση αγοράς επηρεάζουν τη χωρική δομή
- ▶ Πιο ρεαλιστική προσέγγιση: αναγνώριση ανομοιογένειας του χώρου
- ▶ Ανάδειξη της «οικονομικής περιοχής» (economic landscape) ως πεδίου αλληλεπίδρασης
- ▶ Christaller + Lösch: Θεμελίωσαν τη χωρική ανάλυση ως βασικό εργαλείο περιφερειακής πολιτικής

Σύνοψη Κλασικών Θεωριών

Κοινοί μηχανισμοί, κοινοί περιορισμοί

Κοινός παρονομαστής: χώρος και απόσταση ως κρίσιμες μεταβλητές

Μηχανισμοί: μεταφορικό κόστος, οικονομίες κλίμακας, ιεραρχία αγορών

Περιορισμοί: στατικά μοντέλα, τέλειος ανταγωνισμός, ομοιογένεια

François Perroux – Πόλοι Ανάπτυξης (1950)

Η Θεωρία Πόλων Ανάπτυξης υποστηρίζει ότι η οικονομική ανάπτυξη δεν εμφανίζεται ομοιόμορφα στο χώρο αλλά συγκεντρώνεται σε συγκεκριμένα σημεία. Ο Perroux ανέδειξε τον ρόλο δυναμικών βιομηχανιών που λειτουργούν ως κινητήριες δυνάμεις αναπτυξιακής διάχυσης.

Βιβλιογραφία: Perroux, F. (1955). *Note sur la notion de rôle de croissance*. *Économie Appliquée*, 8(1-2), 307–320.

- ▶ Η ανάπτυξη συγκεντρώνεται γύρω από «πόλους» – δυναμικούς κλάδους ή κυρίαρχες επιχειρήσεις
- ▶ Η «μοτρίς βιομηχανία» (propulsive industry) δημιουργεί εμπρόσθιες/οπίσθιες διασυνδέσεις
- ▶ Αλυσιδωτές αναπτυξιακές επιδράσεις (spread effects) σε γειτονικούς κλάδους & περιοχές
- ▶ Πολιτική εφαρμογή: δημιουργία βιομηχανικών κέντρων σε υποανάπτυκτες περιφέρειες (π.χ. Ιταλία, Γαλλία, 1960–70)

Gunnar Myrdal – Σωρευτική Αιτιότητα (1957)

Η Θεωρία Κυκλικής και Σωρευτικής Αιτιότητας εξηγεί πώς οι αναπτυξιακές ανισότητες τείνουν να αυτοενισχύονται μέσω αλληλοτροφοδοτούμενων μηχανισμών. Ο Myrdal υποστήριξε ότι χωρίς ενεργή κρατική παρέμβαση, οι αρνητικές δυνάμεις υπερσχύουν και οι ανισότητες διευρύνονται.

Backwash Effects

- ▶ Ανεπτυγμένες περιοχές «απορροφούν» πόρους από τις υπόλοιπες
- ▶ Μετανάστευση εργατικού δυναμικού προς το κέντρο
- ▶ Συγκέντρωση κεφαλαίου σε ήδη ανεπτυγμένες ζώνες
- ▶ Χωρίς παρέμβαση υπερσχύουν – οι ανισότητες διευρύνονται

Spread Effects

- ▶ Θετικές επιδράσεις μπορεί να διαχυθούν στην περιφέρεια
- ▶ Ζήτηση πρώτων υλών, τροφίμων, υπηρεσιών
- ▶ Μεταφορά τεχνολογίας και γνώσης
- ▶ Θεμελιώδης δικαιολόγηση κρατικής περιφερειακής πολιτικής

A. O. Hirschman – Μη Ισόρροπη Ανάπτυξη (1958)

Η Στρατηγική Ανάπτυξης του Hirschman υποστηρίζει ότι η ανάπτυξη δεν μπορεί και δεν χρειάζεται να είναι ταυτόχρονη παντού. Η στοχευμένη επένδυση σε κλάδους-κλειδιά με ισχυρές διασυνδέσεις δημιουργεί αλυσιδωτές αναπτυξιακές επιδράσεις στο σύνολο της οικονομίας.

Βιβλιογραφία: Hirschman, A. O. (1958). The strategy of economic development. Yale University Press.

- ▶ Στρατηγική επένδυση σε κλάδους με ισχυρές εμπρόσθιες/οπίσθιες διασυνδέσεις (linkages)
- ▶ Trickle-down effects vs. polarization effects – παρόμοια λογική με Myrdal
- ▶ Δεν αρκεί η γενικευμένη χρηματοδότηση – απαιτούνται στοχευμένες επενδύσεις
- ▶ Η ανισορροπία ως κινητήρια δύναμη: δημιουργεί κίνητρα για αντισταθμιστικές επενδύσεις

Σύγκριση: Perroux – Myrdal – Hirschman

Perroux

Κλαδικές διασυνδέσεις
& δυναμικές βιομηχανίες

Myrdal

Μηχανισμοί αυτοενίσχυσης
& ανάγκη κρατικής παρέμβασης

Hirschman

Στρατηγική κατανομή
επενδύσεων & linkages

Κοινό σημείο: η ανάπτυξη είναι χωρικά άνιση εκ φύσεως – πρόδρομοι της σύγχρονης place-based πολιτικής

Paul Krugman

Νέα Οικονομική Γεωγραφία (1991)

Nobel 2008: Ένταξη χωρικής διάστασης στο mainstream οικονομικής θεωρίας

ΝΟΓ: Κεντροφυγές vs. Κεντρομόλες Δυνάμεις

Το μοντέλο κέντρου-περιφέρειας του Krugman βασίζεται στην αλληλεπίδραση τριών δυνάμεων: αυξανόμενες αποδόσεις κλίμακας, μεταφορικό κόστος και κινητικότητα εργασίας. Η σχετική ένταση κεντρομόλων και κεντροφυγών δυνάμεων καθορίζει αν θα υπάρξει χωρική συγκέντρωση ή ισόρροπη κατανομή.

Κεντρομόλες (Συγκέντρωση)

- ▶ Μεγάλη αγορά (home market effect)
- ▶ Εξειδικευμένη αγορά εργασίας
- ▶ Διάχυση γνώσης (knowledge spillovers)
- ▶ Αυξανόμενες αποδόσεις κλίμακας

Κεντροφυγές (Διασπορά)

- ▶ Υψηλό κόστος ζωής & ακινήτων
- ▶ Συμφόρηση και εξωτερικές αρνητικές επιδράσεις
- ▶ Ακίνητη παραγωγή (π.χ. γεωργία, εξόρυξη)
- ▶ Εμπορικό κόστος και δασμοί

Οικονομίες Συγκέντρωσης (Agglomeration)

Κοινή Αγορά Εργασίας

Μείωση κόστους αναζήτησης,
εξειδικευμένοι εργαζόμενοι

Ενδιάμεσα Αγαθά

Εξειδικευμένοι προμηθευτές,
χαμηλότερα κόστη input

Knowledge Spillovers

Τεχνολογική διάχυση, ροή ιδεών,
μάθηση & καινοτομία

Τρεις πηγές Marshall

Clusters, τεχνοπόλεις και ζώνες καινοτομίας βασίζονται στη λογική των οικονομιών συγκέντρωσης

Εξάρτηση Διαδρομής & Εγκλωβισμός (Path Dependence / Lock-in)

Η έννοια της Εξάρτησης από τη Διαδρομή υποδηλώνει ότι οι αρχικές συνθήκες και τα ιστορικά «ατυχήματα» επηρεάζουν μόνιμα την αναπτυξιακή πορεία μιας περιφέρειας. Ο εγκλωβισμός σε ξεπερασμένες παραγωγικές δομές αποτελεί σημαντική πρόκληση για τις σύγχρονες πολιτικές περιφερειακής αναδιάρθρωσης.

Βιβλιογραφία: David, P. A. (1985). Clio and the economics of QWERTY. American Economic Review, 75(2), 332–337. | Arthur, W. B. (1994). Increasing returns and path dependence in the economy. University of Michigan Press.

- ▶ Η κλειδωμένη εξειδίκευση (lock-in) γίνεται μειονέκτημα όταν αλλάξει το περιβάλλον
- ▶ Παράδειγμα: περιφέρειες εξαρτημένες από βαριά βιομηχανία (Ρουρ, Δ. Μακεδονία) → κρίση μετά αποβιομηχάνιση
- ▶ Η υπερ-εξειδίκευση αυξάνει την ευαλωτότητα σε εξωτερικά σοκ
- ▶ Πολιτική πρόκληση: πώς σπάμε τον αρνητικό κύκλο; → Diversification & Smart Specialisation

Χωρική Ανθεκτικότητα (Regional Resilience)

Η χωρική ανθεκτικότητα αναφέρεται στην ικανότητα μιας περιφέρειας να αντέξει, να προσαρμοστεί και να ανακάμψει μετά από οικονομικά σοκ. Διακρίνονται δύο βασικές προσεγγίσεις, με διαφορετική έμφαση στη σταθερότητα έναντι του μετασχηματισμού.

Engineering Resilience

- ▶ Επιστροφή στην αρχική κατάσταση μετά το σοκ
- ▶ Ταχύτητα ανάκαμψης
- ▶ Διατήρηση υφιστάμενης δομής

Evolutionary Resilience

- ▶ Μετασχηματισμός και προσαρμογή
- ▶ Νέες αναπτυξιακές τροχιές
- ▶ Διαφοροποίηση οικονομίας, θεσμική ικανότητα, ανθρώπινο κεφάλαιο

Αίτια Περιφερειακών Ανισοτήτων: Σύνθεση

Γεωγραφικοί

Προσβασιμότητα, φυσικοί πόροι, θέση κέντρο vs. περιφέρεια

Οικονομικοί

Παραγωγική δομή, εξειδίκευση, πρόσβαση σε αγορές και κεφάλαιο

Θεσμικοί

Ποιότητα διακυβέρνησης, διοικητική ικανότητα, ρυθμιστικό πλαίσιο

Ανθρώπινο κεφάλαιο

Εκπαίδευση, δεξιότητες, brain drain προς κέντρα

Τεχνολογία

Ψηφιακό χάσμα, απορρόφηση τεχνολογίας, R&D υποδομές

Οι ανισότητες είναι πολυδιάσπατες – απαιτούν ολοκληρωμένες (*integrated*) πολιτικές αντιμετώπισης

Ελληνική Εφαρμογή: Περιφερειακές Ανισότητες

Η Ελλάδα αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα χωρικής ανισότητας, με έντονη μητροπολιτική συγκέντρωση και σημαντικές αποκλίσεις μεταξύ περιφερειών. Οι θεωρίες που αναλύσαμε βρίσκουν άμεση εφαρμογή στην ελληνική πραγματικότητα και στα μέσα πολιτικής που αξιοποιούνται.

Βιβλιογραφία: Petrakos, G., & Saratsis, Y. (2000). Regional inequalities in Greece. Papers in Regional Science, 79, 57–74. | Petrakos, G., & Psycharis, Y. (2016). The spatial aspects of economic crisis in Greece. Cambridge Journal of Regions, Economy and Society, 9, 137–152.

- ▶ Έντονη μητροπολιτική συγκέντρωση: Αττική & Θεσσαλονίκη > 50% του ΑΕΠ
- ▶ Νησιωτικές και ορεινές περιφέρειες με μειονεξία προσβασιμότητας και υπηρεσιών
- ▶ Η κρίση 2010–2018 διεύρυνε τις ανισότητες – ιδιαίτερα σε απασχόληση νέων και brain drain
- ▶ Δυτική Μακεδονία: χαρακτηριστικό path dependence & lock-in (λιγνίτης → απολιγνιτοποίηση)
- ▶ Πολιτική: ΕΣΠΑ 2021–2027, Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης, Ελλάδα 2.0 – στοχευμένη παρέμβαση

Ανακεφαλαίωση & Σύνδεση

- ▶ Εξέλιξη: από στατικά μοντέλα χωροθέτησης → δυναμικές αναλύσεις χωρικής ανάπτυξης
- ▶ Κοινό νήμα: χώρος, συγκέντρωση και θεσμοί διαμορφώνουν τις αναπτυξιακές τροχιές
- ▶ Η Πολιτική Συνοχής ΕΕ βασίζεται σε Myrdal, Perroux & place-based approaches
- ▶ Τα μεγάλα έργα υποδομής ως εργαλεία άμβλυνσης περιφερειακών ανισοτήτων

Ερώτημα: Μπορεί η Ελλάδα να σπάσει τον κύκλο μητροπολιτικής συγκέντρωσης;

Ευχαριστώ για την προσοχή σας!

Για οποιαδήποτε απορίες, στείλτε e-mail στο:

apapavasileiou@hua.gr

Δρ. Άγγελος Παπαβασιλείου | Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

Βιώσιμη Οικονομική και Περιφερειακή Ανάπτυξη – Αστική Ανασυγκρότηση στην Ε.Ε. | Εαρινό Εξάμηνο 2025-26